

Dossiers
del Tercer
Sector

núm. 19
maig de 2012

El voluntariat a Catalunya

Un model propi en evolució

Subvenciona:

1. El voluntariat avui

1.1 Què mirem i des d'on mirem?

El voluntariat és un fenomen social que existeix des de fa molts anys però que no ha estat àmpliament conegut i reconegut fins fa pocs anys. Són moltes les maneres com es pot abordar, des de la qualitat i l'impacte de l'acció, des de la mobilització social i la participació ciutadana, des de la capacitat organitzativa i associativa, des dels valors que fomenta en la societat... Es tracta d'una realitat amb moltes facetes i amb moltes virtuts.

I si ens posem a observar-lo, també cal saber qui mira i què pretén: si és un ciutadà que voldria implicar-se, un voluntari que vol aprofundir en el sentit del seu compromís, una organització social que vol millorar el model propi de voluntariat, una empresa que té interès a donar suport o a treballar valors dins la pròpia companyia, un gestor públic que tracta de cercar sinergies, un legislador que pretén reconèixer i fomentar l'acció voluntària...

Les diferents mirades i les diferents facetes ens poden donar una gran varietat d'aproximacions, i és bo que en siguem conscients. Al damunt encara podríem cenyir-nos a fer la foto del present, a mirar el vídeo del seu desenvolupament històric, o a projectar-ne el futur...

Aquest dossier és per a les entitats del Tercer Sector, totes elles compromeses en matèries socials, però amb trajectòries i realitats molt diferents respecte al voluntariat, com a part de la realitat rica i diversa d'aquest fenomen social.

1.2 Què és el voluntariat, en tres zooms

En un sentit ampli, podem entre el voluntariat com el conjunt de persones que dediquen una part del seu temps lliure a realitzar una acció al servei dels altres o de la comunitat en general, sense esperar res a canvi. Aquest servei tant pot ser social en sentit estRICTE, a favor de col·lectius amb algun tipus de necessitat, o bé de caràcter cívic si hi sumem totes les altres manifestacions del voluntariat de base cultural, ambiental o comunitària. Sempre, en darrer terme, hi trobem un compromís d'actuació a favor de la societat i de la persona.

Si apropem el focus podrem veure que aquest gran moviment està integrat per milers d'individus. I cadascun és una persona sensible a allò que té al seu voltant, que no es queda en la mera observació crítica sinó que decideix intentar millorar les coses en la mesura de les seves possibilitats i del que li permet l'acció organitzada. Aquest voluntari o voluntària opta per actuar, de manera altruista, sense rebre res a canvi, amb l'única satisfacció de saber que s'està fent un servei a unes persones que ho necessiten o a la societat en general. Els valors hi són molt presents, ja que no estem davant d'un mer activisme, de fer per fer, sinó una acció carregada de sentit, de solidaritat, a través d'un servei gratuït, participatiu, associatiu, compromès.

Si ara fem retrocedir el zoom i ens quedem a la meitat, entre el gran fenomen social i la persona voluntària, hi trobarem centenars d'entitats sense ànim de lucre on s'enquadren totes aquestes persones, perquè aquestes accions es desenvolupen dins el marc de les entitats de voluntariat, o sigui, en aquelles organitzacions socials que tenen per objectiu la millora de la qualitat de vida, que no tenen afany de lucre i que tenen una estructura democràtica de funcionament. Podem diferenciar entre les entitats de voluntariat, que són integrades majoritàriament per voluntaris, i les entitats amb voluntariat.

1.3 El valor social del voluntariat

L'acció voluntària és l'expressió lliure i altruista amb la societat, i això diu molt a favor de la qualitat humana d'un país, perquè la qualitat d'un país també es mesura pels valors de la seva gent. El voluntariat és la síntesi de valors universals com la solidaritat i la cooperació, transformats en el compromís amb una realitat concreta.

A més, les entitats que acullen equips de voluntaris compromesos tenen una base social més sòlida que les fa menys dependents, faciliten i canalitzen la participació ciutadana, i garanteixen una societat forta, plural i amb capacitat per donar resposta a les seves pròpies necessitats.

2. Una porta oberta amb diversitat d'àmbits

'Voluntariat' fa referència a una realitat molt àmplia i diversa. Podem classificar-lo en cinc grans àmbits:

- **Voluntariat social:** els destinataris són les persones o col·lectius amb algun dèficit o característica problemàtica que dificulta la seva plena integració i el seu benestar social.
- **Voluntariat comunitari:** conjunt molt divers d'intervencions cíviques que es basen en la promoció de la participació i de la vida associativa. Realitzen una dinamització del seu entorn sociocultural i faciliten canals d'integració de les persones a la vida social. Hi trobem associacions de veïns, centres comunitaris, educació en el lleure, associacions esportives, etc.
- **Voluntariat cultural:** l'objecte de l'acció és la cultura del país i es treballa en tasques com la dinamització de la cultura popular i tradicional, la producció artística, la defensa del patrimoni cultural, etc.
- **Voluntariat ambiental:** l'objecte de l'acció és la natura i el medi en general. Es treballa amb grups naturalistes i de defensa del patrimoni natural, grups d'educació ambiental, de creació de consciència, etc.
- **Voluntariat de cooperació internacional:** actua a favor dels països del Sud, mitjançant l'educació per al desenvolupament, intercanvis, projectes al tercer món, camps de treball, accions d'emergència, etc.

Dins de cadascun és possible fer molts tipus d'accions diferents i fer un servei a diferents nivells d'intervenció. Per exemple, es pot orientar l'acció de cara a l'acompanyament personal de persones necessitades, o a la coordinació de la tasca d'aquest voluntari, o al suport en la gestió de l'associació, o a l'organització d'activitats o campanyes concretes... És, doncs, un ampli ventall de possibilitats que van des d'escoltar i acompanyar fins a, per exemple, promoure actuacions de tipus cultural o de protecció de l'entorn natural. Hi ha una tasca per a cada persona.

Si ens centrem en l'àmbit social, fem referència a intervencions de tipus assistencials, preventiu, o de suport. Pel fet d'atendre col·lectius i persones, és l'àmbit on es fa més palpable la solidaritat i on aquesta demana un perfil de voluntari més exigent: amb capacitat d'entrega, de compromís, de donar-se i, sobretot, de saber escoltar, atendre, i superar les pròpies angoixes i les derivades d'un servei prop de persones i col·lectius amb situacions sovint punyents. Les entitats incloses en aquest àmbit treballen amb col·lectius com: pobresa i marginació, persones grans, infància, discapacitats, maltractaments, malalts, toxicòmans, famílies desestructurades, persones en situació de risc, immigrants, refugiats, minories ètniques, protecció civil...

Uns missatges:

- **Per als futurs voluntaris que hi cerquen:** a Catalunya hi ha moltes persones que fan accions de voluntariat però aquest servei pot ser molt divers. Hi ha, a tall d'exemple, qui opta per una acció de tipus social i disposa el seu temps per ajudar a persones grans que viuen soles o persones que pateixen alguna mancança, alguns col·laboren a regenerar el medi ambient, altres promouen formes de participació sociocultural... Són accions molt diverses i segur que qualsevol persona pot trobar la que s'adeqüi més a les seves possibilitats o a la seva pròpia opció.
- **Per al sector públic que observa:** a tots els països desenvolupats el voluntariat és un fenomen social important i valorat. El nostre país disposa d'una densa tradició d'organitzacions de voluntariat i moltes persones que han pres una opció solidària i hi dediquen una part del seu temps lliure. D'una banda, el voluntariat es va adequant constantment als seus contextos, per tal de donar resposta a les noves demandes i mancances socials i, d'altra banda, les institucions i la societat en general han anat fent més pal·les el reconeixement de la tasca insubstituïble del voluntaris i de les entitats del voluntariat.
- **Un missatge a la societat catalana:** El voluntariat és una realitat creixent. A Catalunya, com arreu d'Europa i del món, va progressivament prenent força i consolidant la seva presència. Ara mateix, davant la crisi, moltes entitats han notat un augment de la solidaritat i de les persones que volen fer-hi voluntariat. Aquestes associacions i entitats han estat capaces de donar, a cada moment, una resposta cívica i solidària a les necessitats i inquietuds de la societat, alhora que han significat un element essencial en la configuració de Catalunya com a país amb identitat pròpia.

3. Model català d'associacionisme i voluntariat

En el cas de Catalunya, on hi ha una rica i tradicional realitat en aquesta matèria, ens referim al Model català d'associacionisme i voluntariat. Parlar de model propi no implica cap estadi de perfecció sinó aquella realitat sòlida que s'ha anat conformant de manera singular d'acord amb les característiques del país, i la manera com la reconeixem i valorem el seu pes en la societat.

- Francesc-Marc Àlvaro va fer una ponència en el 1r Congrés català del voluntariat (1995), titulada Voluntariat, servei al país i catalanitat. Hi deia que, en el cas de Catalunya, el voluntariat i l'associacionisme han estat una resposta de la col·lectivitat a la llunyania respecte les institucions oficials. La societat ha trobat en ella mateixa canals de resposta a determinades necessitats que cap instància governamental atenia o només tractava de manera deficient. La història, per tant, ha convertit els dèficits en virtut i allò que no hem tingut ha acabat facilitant allò que tenim com a element definitori de la nostra personalitat pròpia.

- Francesc Torralba va fer una ponència titulada Model català d'associacionisme, voluntariat i participació en Fòrum de dirigents associatius (2001). Hi va expressar que la vida associativa i el voluntariat: són un instrument de primer ordre per a la vertebració de la societat i estan íntimament lligades amb la democràcia i la cohesió social, ja que estableixen vincles entre grups humans; són essencials perquè es pugui exercir d'una manera plena l'ofici de ser ciutadà, que és molt més que ser un homo consumens; enforteixen el sentit de pertinença a una comunitat, ens fan prendre consciència del valor de la comunitat, que en som membres, que ens en enorgullim, i que el sofriment de l'altre no ens és indiferent.

- Carles Armengol va fer la ponència marc del 2n Congrés català de l'associacionisme i el voluntariat (2002) titulada Model català de l'associacionisme i del voluntariat i escenaris de futur. Hi deia que el marc del voluntariat és l'associacionisme i un tercer sector amb una identitat basada en valors i que fa una aportació a la societat, fent cultura de la responsabilitat i de la ciutadania, fent comunitat, creant ocupació, promovent la participació social, vinculat al progrés econòmic i al progrés del benestar, que s'identifica amb el país i que, des de Catalunya, s'obre al món, compromès amb els drets humans i amb la sostenibilitat ambiental.

Entenem el voluntariat i les entitats en un sentit concret:

- Entenem per **voluntariat** el conjunt de les persones que efectuen una prestació voluntària i lliure de serveis cívics o socials, sense contraprestació econòmica, dins el marc d'una organització estable i democràtica que comporti un compromís d'actuació a favor de la societat i de la persona. Sense desmerèixer les accions informals de civisme o bon veïnatge, d'altra banda molt valuoses, el voluntariat en el seu sentit modern sols pot englobar les accions fetes sota un marc organitzat.
- Entenem per **entitat de voluntariat** l'entitat que té per objectiu de treballar per als altres en la millora de la qualitat de vida, que és integrada majoritàriament per voluntaris i que constitueix una organització autònoma sense afany de lucre. Aquesta definició no exclou l'existència igualment valuosa d'altres entitats no lucratives que tinguin voluntaris (entitats amb voluntariat, no de voluntariat). Totes elles són el marc on el voluntariat s'ha de desenvolupar a les societats modernes per a garantir-ne la seva autonomia i la seva capacitat de vertebració social.

Voluntariat de la societat civil. Es considera com un valor molt rellevant el fet que el voluntariat s'aglutini a les entitats sense ànim de lucre, essent voluntariat i associacionisme dues cares de la mateixa realitat. L'essència de l'acció voluntària es fonamenta en l'autonomia d'acció de les organitzacions de voluntariat. Aquests principis de llibertat i autonomia del voluntariat respecte als poders públics han d'ésser respectats i potenciats. En el nostre model es consideraria anòmla l'adscripció del voluntariat directament a institucions públiques, a banda de models molt particulars com els bombers voluntaris. Es considera que el voluntariat és un gran actiu de la societat civil i que, el foment del voluntariat fora de les organitzacions privades no lucratives pot descapitalitzar el teixit associatiu i pot comportar un model de voluntariat on el focus pel servei i les característiques del marc institucional no afavoreixin el desenvolupament d'un discurs social compromès i crític. El voluntariat no solament ha de curar la ferida sinó que ha d'atorgar visibilitat als que pateixen. Així, al nostre país s'han anat transformant aquelles realitats de voluntaris vinculats directament a institucions públiques en nous models on la relació es produeixi entre la institució pública i una organització autònoma de voluntariat, fet que pot garantir millor la seva participació democràtica, els límits de la seva acció sense interferir en les tasques remunerades, la interrelació entre els voluntaris, o el treball en valors.

Diversitat associativa. Es valora l'existència d'un ventall divers d'entitats, per grandària (grans, mitjanes, petites i micro), per abast territorial, per àmbits i sectors, per ideologia (més marcades o menys, confessionals o no), per estil de gestió, per complementarietat voluntaris - assalariats, per grau de col·laboració amb el sector públic; més o menys orientades al canvi social, especialitzades o generalistes... Aquesta diversitat permet que cada ciutadà pugui triar on es vol implicar. Malgrat els riscos que suposa una certa atomització, aquesta diversitat aporta capacitat de donar respostes àgils a necessitats concretes, és més plural i representatiu de la societat; es genera complementarietat i es facilita la innovació. I una nova cultura organitzativa basada en el treball en xarxa i la col·laboració entre entitats pot optimitzar aquesta realitat. Tanmateix, això no treu que també s'hagin d'incentivar els processos de fusió per a aconseguir entitats de més pes que cerquin el seu òptim per a la seva sostenibilitat i generació d'impacte social.

No sobrerregulació. D'acord amb els consensos que es van elaborar a Catalunya en congressos anteriors, considerem que la Carta del Voluntariat de Catalunya conforma un codi ètic de consens que cada entitat haurà de saber aplicar adaptant-lo a la seva realitat sectorial. Són, en tot cas, les lleis i normes sectorials les que poden concretar les obligacions vàlides en un determinat sector. Altrament, es generen obligacions més pròpies del voluntariat social cap a altres sectors o models d'intervenció, a banda de les consideracions que pren la carta.

Compromís de país. El voluntariat és un vector de vertebració social i no es pot desvincular del seu compromís amb el país, fet que va recollir la llei 25/1991: L'acció voluntària, lliure i compromesa, de molts ciutadans per a la millora constant de les condicions de vida i per a la defensa i l'acreixement de la societat i la cultura catalanes, ha constituït un element essencial en la configuració de Catalunya com a país amb una identitat pròpia. Aquesta actuació voluntària, realitzada des de la societat civil durant un llarg període de la nostra història marcat per la supervivència i la consolidació de Catalunya com a país, ha generat la creació i el desenvolupament de moltes entitats que han donat, en cada moment, una resposta cívica i solidària a les necessitats i inquietuds de la societat catalana.

Model evolutiu. Per descomptat, el voluntariat és un model evolutiu i sotmès a tensions diverses, que en les darreres dècades ha hagut de fer front a la generalització del concepte més enllà dels sectors on era propi, els debats sobre la denominació i l'abast, els dilemes sobre voluntaris i assalariats, l'aparició de models basats en l'adscripció puntual al voltant de grans esdeveniments, o l'evolució d'un model basat en un gran sentit de militància a altres models com el que es vincula més a un programa on es gestionen els voluntaris d'acord amb determinats criteris...

4. La gestió del voluntariat

La gestió del voluntariat constitueix un eix de treball molt rellevant tot i que present de maneres diferents a les organitzacions. El concepte ha hagut de superar molts obstacles ja que gestionar persones pot remetre a un estil empresarial, però les entitats de voluntariat també han de saber organitzar les seves persones, començant pel voluntariat.

De fet, **les persones són el principal** capital de què disposen les entitats no lucratives per a treballar per la missió organitzativa. Entre les bones pràctiques que haurien d'incorporar les entitats, suggerim:

- **La gestió de les persones té una complexitat afegida** a les nostres entitats pel fet que hi conviuen diferents perfils: l'equip directiu, el personal remunerat, el voluntariat, els beneficiaris de les actuacions, les persones associades... Per això, les entitats han de reflexionar sobre la millor manera de combinar aquesta diversitat per garantir-ne un bon funcionament i un enriquiment mutu. Per exemple: els voluntaris han de ser socis?
- El **voluntariat s'ha de gestionar de manera específica** i planificada, i d'acord amb uns drets i deures reconeguts. Una deixadesa pel fet de considerar que la gestió del voluntariat ha de basar-se en la naturalitat i la intuïció, pot comportar no solament un desaprofitament per a l'entitat sinó una manca de respecte per a les pròpies persones que s'han posat a disposició de l'entitat per ajudar en la seva missió. Per exemple: quina formació hem de proveir als voluntaris?
- **La gestió del voluntariat ha de contemplar tot el cicle:** la preparació, la definició de perfils, el foment, la selecció, la incorporació, la formació, la fidelització, la participació, el reconeixement, la desvinculació... Per exemple: quin nivell de participació interna han de tenir els voluntaris?
- **Hi ha uns valors i hi ha una missió.** El foment del voluntariat té a veure amb la transmissió d'uns valors de solidaritat, de civisme i de construcció col·lectiva d'una societat més justa i igualitària. L'acció voluntària és una expressió d'aquest model de ciutadania activa i compromesa, que pren lloc a partir d'una entitat concreta amb una missió específica a la qual cal orientar els esforços. Per exemple: com treballarem els valors i la missió amb els voluntaris?

Al costat de les bones pràctiques, també convé tenir present el risc que es donin males pràctiques. Podrien ser-ne casos com:

- No disposar de condicions de seguretat o d'una assegurança dels voluntaris
- Una utilització de les persones voluntàries que no garantís els seus drets dins de

l'organització.

- Un predomini de voluntariat no soci que no anés compensat per canals de participació.
- Un model basat en l'activisme o la prestació de serveis que no afavorís el desenvolupament dels valors socials.

5. Carta del voluntariat de Catalunya

Al 1995, va tenir lloc el I Congrés Català del Voluntariat, una de les derivades del qual fou l'elaboració d'un document de drets i deures del voluntariat que, amb la denominació de Carta del Voluntariat de Catalunya, fou aprovat en aquest esdeveniment després d'un procés de treball i consens. Per a la redacció, es van tenir en compte altres cartes existents a Europa i recomanacions d'abast mundial.

A més, la Carta rebé el reconeixement del Parlament de Catalunya en la seva Resolució 98/V, de 29 de maig de 1996.

L'existència d'una carta entesa com un codi ètic suposa una peça fonamental en el desenvolupament del model català d'associacionisme i voluntariat.

Vegem el text i, a continuació, alguns comentaris per a facilitar-ne la interpretació.

CARTA DEL VOLUNTARIAT DE CATALUNYA

El I Congrés Català del Voluntariat, reunit a Barcelona el 29 d'octubre de 1995, inspirant-se, entre altres, en les recomanacions del Consell d'Europa i del Parlament Europeu sobre Voluntariat, en la Carta Europea per als Voluntaris proposada per Volonteupe i en la Declaració Universal sobre el Voluntariat proclamada al Congrés Mundial per iniciativa de la IAVE, considera:

- Que el voluntariat és una manifestació solidària que es canalitza per mitjà d'entitats sense afany de lucre.
- Que tots els ciutadans tenen dret d'organitzar-se i contribuir, d'acord amb llurs preferències i capacitats, a la tasca que realitza el voluntariat.
- Que el compromís d'actuació que suposa el voluntariat es fonamenta en una decisió lliure i personal motivada per principis de solidaritat i altruisme.
- Que el voluntariat contribueix a un desenvolupament social del nostre entorn i del món, més just, solidari, equilibrat, pacífic i respectuós amb el medi mitjançant la participació dels ciutadans en la vida de les societats.
- Que el voluntariat estimula la responsabilitat social dels ciutadans i contribueix a la resolució de les necessitats socials.
- Que el voluntariat fonamenta la seva acció en els principis d'associació i participació democràtica, respecte a la dignitat, igualtat i llibertat de la persona.

DRETS DE LA PERSONA VOLUNTÀRIA

1. Obtenir informació de l'entitat on col·labora, sobre el funcionament, les finalitats i les seves activitats, suport en el desenvolupament de l'acció voluntària i mitjans per poder exercitar-la convenientment.
2. Rebre la formació necessària per al desenvolupament de l'activitat.
3. Ser tractat sense cap tipus de discriminació i amb tot respecte a la seva condició i creences.
4. Gaudir d'acreditació suficient com a voluntari/ària davant de tercers i obtenir certificació de la seva participació en els programes.
5. Participar activament en l'elaboració, planificació, execució i avaluació dels programes i activitats on col·labori, amb el reconeixement social de la seva activitat.
6. Ser coberts dels riscos derivats de l'activitat que du a terme com a voluntari i dels danys que, involuntàriament, podria causar a tercers per raó de la seva activitat.
7. Rescabalar-se, si ho vol, de les despeses que li pugui ocasionar l'activitat voluntària.
8. Acordar lliurement les condicions de la seva acció voluntària i el compromís de les tasques definides conjuntament, el temps i horari que hi podrà esmerçar i les responsabilitats acceptades per cadascú.

DEURES DE LA PERSONA VOLUNTÀRIA

1. Cooperar en la consecució dels objectius del programa on participi per al compliment dels compromisos adquirits dins de l'organització.
2. Realitzar l'activitat a què s'ha compromès amb responsabilitat, bona fe i gratuïtat, donant suport de manera activa a la seva entitat i respectant les normes internes de funcionament.
3. Observar les mesures de seguretat i higiene reglamentades i aquelles que siguin adoptades per l'entitat.
4. Rebutjar qualsevol contraprestació econòmica o material que li pugui ser oferta pel beneficiari o per tercers en virtut de la seva actuació.
5. Mantenir la confidencialitat, sense perjudici dels drets de la persona, de les informacions rebudes i conegudes en el desenvolupament de la seva activitat, tant respecte dels beneficiaris com de l'entitat.
6. En cas de renúncia, notificar-la amb antelació o continuar l'activitat fins que puguin adoptar-se les mesures necessàries per evitar perjudicis greus al servei.

Alguns comentaris:

Acreditació: Aquest no és un dret que afecti de manera general a tota la realitat del voluntariat ni es pot considerar transversal a tots els àmbits. Una persona pot requerir estar acreditada com a voluntari en alguns casos com ara quan fa una activitat que es desenvolupa en espais institucionalitzats (hospitals, residències...) o quan ha de poder fer ús d'una autoritat funcional en termes organitzatius (emergències). Aquest dret s'ha de poder aplicar, doncs, amb mesura, ja que sovint es creu que un ús excessiu podria afavorir línies col·laterals dins les que han de constituir les motivacions centrals del voluntariat. L'acreditació és, doncs, un dret subjecte al que l'entitat pugui considerar per a cada activitat alhora que aquella també ha de ser capaç de comprendre les necessitats fruit d'un context on es desenvolupa l'acció.

Certificació: correspon al dret que té qualsevol persona que ha efectuat una prestació de voluntariat a disposar d'un document emès per l'organització on se'n doni fe. En un moment en què el voluntariat pot prendre una importància creixent dins el curriculum vitae, aquest és un dret que ha de ser realitzable sense dificultats tècniques, cosa que comporta alhora per a l'organització l'obligació de disposar d'un mecanisme d'anotació, un llibre de voluntariat. El llibre del voluntariat s'ha de portar en paral·lel però de forma diferenciada del llibre de socis, ja que tenen funcions diferents. Aquest dret, en el nou context, pot requerir que alguns àmbits no acostumats a gestionar el voluntariat hagin de fer-ho mínimament per respecte al dret de les persones que hi col·laboren a veure certificada la seva prestació en anys anteriors.

Participació: en la mesura que els voluntaris presten una col·laboració activa i no remunerada dins l'organització mereixen disposar de mecanismes de participació els quals milloraran la seva involucració, permanència, satisfacció, i la pròpia activitat i qualitat organitzativa se'n beneficiaran. S'entén que la participació no solament ha de cobrir la capacitat d'opinar i fer propostes sinó que ha d'ordenar-se dins el procés d'elaboració, planificació, execució i avaluació dels programes i activitats on col·labori, i en allò que sigui possible dins en el projecte general de l'organització. D'altra banda, cal tenir present que els socis tenen uns drets de participació reconeguts legalment, però que la condició de voluntari no implica la de soci i, per tant, caldria que cada entitat regulés la seva pràctica participativa, especialment en aquells casos en què es doni un model en què hi hagi una prevalença de voluntariat no associat.

Reconeixement: la Carta fa referència al reconeixement social de l'activitat voluntària com un dret, tot i que de manera poc destacada, segurament entenent que no és un dret exigible amb caràcter individual sinó més aviat un deure moral que tenen tant l'organització com altres agents i d'una manera general envers el conjunt del voluntariat. Si bé la persona que opta pel compromís de voluntariat no ho fa per a obtenir cap reconeixement, sí que és legítim la societat els agraeixi la dedicació, fet que no solament s'ha d'entendre en termes d'autoestima sinó de promoció i també per a facilitar-se el coneixement i evitar les distorsions en la manera com anys enrere podia ser concebut per amplis segments de la societat.

Assegurança: aquest és un dret avalat per un imperatiu legal (Llei del Voluntariat) però, pel que fa a la responsabilitat civil (RC), cal tenir en compte que la llei està molt concebuda per a voluntariat d'àmbit social, de manera que es donen molts àmbits de voluntariat (sovint en els àmbits comunitari, cultural o ambiental) que mai han tingut assegurança d'RC pels danys que, involuntàriament, podrien causar a tercers per raó de la seva activitat donat que no hi ha una relació de prestació de serveis a tercers. Donat que en l'àmbit del voluntariat social sempre és necessari disposar-ne, es poden trobar assegurances concebudes per al voluntariat com ara la que proveeix la FCVS a les organitzacions federades.

Rescabament: aquest és un dret que cal entendre en el marc del funcionament habitual d'una organització però que té el risc d'apartar-se del compliment raonable. Si una persona ha optat per un compromís de voluntariat, s'entén que la prestació no li ha de comportar despeses. Òbviament, ens trobem amb realitats molt diferents: és cert que pot haver-hi la situació d'entitat petita, o d'una entitat on tots els voluntaris són socis, o de sectors on no hi ha un model de gestió del voluntariat, i que hi ha despeses que són assumides amb tota normalitat pels voluntaris. En una organització de més gran abast, on hi ha voluntaris no socis, i on la gestió del voluntariat està més estructurada, no seria tan habitual.

6. Polítiques públiques

Les polítiques públiques sobre el voluntariat es basen en el foment, el suport i la regulació.

Tres exemples molt diferents de foment:

6.1 Dia Internacional del Voluntariat

Per mitjà de la Resolució 40/212 de 17 de desembre de 1985 de l'Assemblea General de Nacions Unides, cada 5 de desembre se celebra el Dia Internacional del Voluntariat per a reconèixer el compromís de les persones voluntàries. El nom complet és "Dia Internacional dels Voluntaris per al Desenvolupament Econòmic i Social", tot i que és una fórmula que ha caigut en desús a nivell pràctic. Cal dir que el 2001 fou l'Any Internacional del Voluntariat i el 2011 l'Any Europeu.

6.2 Xarxanet.org

És la xarxa associativa i de voluntariat de Catalunya, un portal d'internet en llengua catalana posat en marxa el 2003, promogut per l'Institut Català del Voluntariat però amb un model de cogestió amb el sector. Diverses entitats són les gestores i promotores dels diferents portals aportant una informació d'actualitat i de qualitat i establint mecanismes de relació i interacció entre el món associatiu i la ciutadania. Quatre objectius: a) Difondre les activitats de les entitats catalanes de tots els sectors associatius (social, ambiental, cultural, comunitari i internacional); b) Reflexionar i generar opinió i debat al voltant de l'associacionisme, el voluntariat i el tercer sector; c) Assessorar les entitats; d) Ser un punt de trobada i generació de xarxa entre associacions i voluntaris, tot aprofitant diferents plataformes i xarxes socials.

6.3 Aprenentatge-Servei

Es tracta d'una proposta educativa que combina processos d'aprenentatge i de servei a la comunitat en un sol projecte ben articulats en el qual els participants es formen tot treballant sobre necessitats reals de l'entorn amb l'objectiu de millorar-lo. L'aprenentatge servei és, doncs, un projecte educatiu amb utilitat social. Sens dubte, encara que sigui molt més que això, és una manera de fomentar el voluntariat. En l'APS es fonen intencionalitat pedagògica i intencionalitat solidària i és una proposta innovadora que parteix d'elements tan coneguts com el servei voluntari a la comunitat i l'adquisició d'aprenentatges: és per tant una activitat complexa que integra el servei a la comunitat amb l'aprenentatge de continguts, competències, habilitats o valors.

6.4 L'Institut Català del Voluntariat (INCAVOL)

Va ser un organisme autònom de la Generalitat de Catalunya que va promoure el voluntariat i l'associacionisme entre els anys 1991 i 2004. El 1991 el Parlament de Catalunya va aprovar per unanimitat la Llei 25/1991, de creació de l'Institut Català del Voluntariat. Aquest organisme va ser suprimit el 2004 però les seves funcions i actuacions han tingut continuïtat en ser assumides pel Departament corresponent. La seva missió es va venir desenvolupant a partir de quatre línies: Foment i promoció del voluntariat (jornades, campanyes, publicacions, premis, Cens d'Entitats de Voluntariat...); Assessorament i suport a les entitats de voluntariat; Formació del voluntariat (Pla de Formació del Voluntariat de Catalunya, Cursos d'Iniciació al Voluntariat, Escola d'Estiu del Voluntariat); Informació i comunicació: Servei Català del Voluntariat (a partir del 2007); xarxanet.org (a partir del 2003).

6.5 Marc legal

La supressió de la Llei 25/1991 també va deixar sense efecte la base del marc legal del voluntariat (definició de voluntari i d'entitat de voluntariat, entre d'altres), del qual actualment la legislació catalana n'és orfe. Amb caràcter supletori, la no regulació pel Parlament de Catalunya implica remetre's a la llei espanyola del voluntariat (1996). El 2009, la Generalitat va presentar un avantprojecte de Llei del Voluntariat, però va ser retirat per les crítiques del sector. El govern actual ha tornat a posar damunt la taula la voluntat de fer una llei catalana del voluntariat.

Recomanacions i dictàmens europeus sobre el voluntariat:

- Declaració Universal sobre el Voluntariat (IAVE París 14 de setembre 1990)
- Recomanació núm. R (85) 9 del Consell de Ministres als estats membres sobre el voluntariat en l'acció social (adoptada pel Consell de Ministres, en virtut de l'article 15.b de l'Estatut del Consell d'Europa).
- Carta Europea del Voluntariat (Volunteurope)
- Resolució de l'Assemblea General 40/212, adoptada el 17 de desembre de 1985, per invitar els governs a celebrar anualment el 5 de desembre com a Dia Internacional del Voluntariat.
- Carta social europea (art. 14).
- Conclusions del IV Congrés Europeu del Voluntariat (EUROVOL 91)
- Declaració 2001 Any Internacional del Voluntariat
- DO C 325 Dictamen (2006/ C 325/13) [PDF, 108 KB.] sobre el voluntariat i el seu paper en la societat europea i impacte
- DO C Decisió del Consell (2010/37/CE) [PDF, 740KB.] de 27 de novembre de 2009 de Declaració del 2011 com a Any Europeu del Voluntariat.

7. Reptes per al voluntariat

La llista de reptes podria ser molt gran, ja sigui en referència a la millora de les capacitats per a fer front a les necessitats canviants, a l'augment de persones implicades, al millor reconeixement, a la incorporació de noves tecnologies, al treball en xarxa i la col·laboració amb altres organitzacions, als nous formats que permetin adaptar-se a les noves realitats socials...

Per a no quedar-nos amb alguns reptes més coneguts i explorats des de fa temps, en proposem alguns que poden ajudar a reflexionar sobre els possibles futurs. En concret, un repte en relació amb la responsabilitat social i tres en relació amb nous formats.

7.1 El repte de la Responsabilitat social

Fins i tot les organitzacions amb una orientació més social han de donar exemple del seu compromís en la responsabilitat social. I si ens preguntem quina és la nostra principal responsabilitat envers la societat segur que tindrem clar que és la capacitat de generar impactes sostinguts en relació amb la missió que es tingui. Les organitzacions de voluntariat han de pensar en termes de l'impacte que generen a la comunitat i han de tenir capacitat de donar-ne compte, ja que és una manera de progressar i de rendir comptes davant tots els grups implicats, començant pels mateixos voluntaris. De fet, s'ha de concebre l'impacte no solament envers el grup focal, sinó que els mateixos voluntaris també formen part d'aquest impacte volgut i d'alguna manera planificat. Quan una entitat té una missió molt absorbent enfront uns col·lectius amb necessitats molt punyents pot donar-se el risc d'oblidar la necessitat de gestionar la qualitat de la relació voluntària.

Però la responsabilitat social va més enllà. Per exemple, una entitat pot tenir una missió cultural però això no ha d'impedir que pugui integrar criteris ambientals; o una entitat ambiental també hauria de tenir criteris de gestió de la diversitat cultural i social... perquè la sensibilitat envers les demandes que ens fa la societat ens fa més proactius, i ens habilita per saber demanar als altres que també integrin com a criteri allò que per a nosaltres és missional.

7.2 El repte del voluntariat en família

El concepte de "voluntariat en família" no és prou conegut ni practicat a Catalunya, tot i que la participació conjunta de diversos membres d'una família suposa una oportunitat a explorar. Sí que funciona amb normalitat a altres països, entre els quals als Estats Units d'Amèrica.

Sovint diem que, més que fer voluntariat, som voluntaris. És una manera que dir que aquest compromís constitueix una vivència profunda d'uns valors. Quan els adults han fet una aposta pel compromís social, els joves i els infants perceben aquest sentit de gratuïtat, de fermesa en uns principis i d'opció per la participació comunitària. Si, a més, en el marc familiar es parla d'aquesta acció i se la valora, és evident que comporta uns referents que són educatius i que marquen una opció important amb vista al creixement personal d'aquells joves.

Seria possible que les entitats plantejessin fórmules de col·laboració des de l'aportació familiar? És una pregunta que encara no té respostes i que, en tot cas, variarà molt segons el tipus d'entitat. Però el cert és que pot haver-hi una demanda encara no expressada de famílies que podrien «fer família» tot destinant un temps al compromís voluntari. Aquest repte es va plantejar per primer cop en el marc del 2n Congrés Català de l'Associacionisme i el Voluntariat, i tot seguit se'n va fer un estudi.

Un model com l'ateneístic, molt potent a Catalunya durant tot el segle XX, fomentava la implicació comunitària de tots els membres de la família, tot i que no necessàriament en activitats conjuntes. Als EUA, el voluntariat disposa de modalitats molt diverses i algunes fan possible que els pares puguin desenvolupar l'acció voluntària juntament amb els fills, fet que té unes virtuts força interessants.

La més rellevant seria la transmissió de valors dins el nucli familiar. Poder treballar l'educació a partir del compromís voluntari suposa parlar des de l'exemplaritat. Però també hi ha una altra virtut a destacar: la conciliació. Sovint parlem de la conciliació de la vida laboral i familiar. Però no tenim en compte la conciliació de la vida familiar amb la vida social (o associativa). És per això que una bona pràctica per part de les ONL és promoure models on les famílies puguin col·laborar plegats.

7.3 El repte del voluntariat d'empresa (VdE)

No fa ni deu anys aquest era un concepte desconegut. Ara, uns pocs anys després, de vegades amb pràctiques no del tot encertades, és valorat i ja forma part de la realitat d'algunes empreses, encara que és poc conegut socialment.

A l'inici tocava fer proves, i una empresa et podia dir que tenia uns centenars de treballadors disposats a fer una acció de voluntariat durant un dia proper a les festes nadalenques. Eren accions de solidaritat, més que de voluntariat, i sovint responien més a una vivència de grup per part dels participants que no a una acció compromesa en el marc d'uns valors socials. Tot això, en gran mesura, es va anar superant, i avui el Voluntariat d'Empresa és un model interessant, que val la pena observar, estudiar, donar a conèixer, promoure...

7.3.1 El valorem positivament

- Són uns voluntaris més i una oportunitat per a ampliar la base social amb persones que sense aquestes accions de foment potser no haurien tingut l'oportunitat de formar-ne part.
- Pot suposar un acostament entre empreses i ONL, que obri canals de diàleg i de col·laboració més àmplia.

7.3.2 Les entitats hem de fer els nostres deures

- Cal saber incorporar els voluntaris que procedeixen d'empreses amb la màxima normalitat, garantint que incorporin els valors propis del voluntariat i de l'acció social o cívica.
- Les pràctiques de voluntariat d'empresa s'emmarquen dins les polítiques de Responsabilitat Social de l'Empresa (RSE). Dins de tot el conjunt d'aspectes que caben dins l'RSE, i de manera generalitzada, les empreses es troben més còmodes en el terrenys de continguts ambientals, de producte, o laborals, que dominen més, que no en els temes socials en relació a la comunitat, ja que l'empresa sol nedar en aigües desconegudes. Per

això, cal que, en tant que partners, les entitats, o també els consultors, etc., puguin transmetre a l'empresa el coneixement sobre les diferències que a cada país es donen sobre el voluntariat i com afecta les relacions entre grups d'interès.

Però les entitats hem de saber marcar la pauta, reforçar el model propi de voluntariat i associacionisme, i ajudar a trobar les millors pràctiques de VdE. Com?

- Demanant a les empreses que els nous programes de col·laboració amb entitats, ja siguin de voluntariat, de teaming o d'altres, tinguin en compte la realitat associativa de cada territori, integrada per entitats molt diverses també en dimensió i sàpiguen trobar les que més s'adiuen a les seves prioritats i que alhora facin un millor servei a la comunitat. També cal que tinguin en compte la cultura de cada territori, ja que sovint les grans empreses incorren en l'error de no ser prou sensibles a la diversitat.

- Demanant específicament a les pimes que sàpiguen veure en el voluntariat d'empresa la sistematització d'una sensibilitat que moltes ja han tingut sempre, i que ara poden estructurar millor en el marc d'una responsabilitat social de les petites i mitjanes empreses, tot generant relacions de confiança i afavorint el desenvolupament del territori.

Però atenció perquè les demandes no han d'anar solament a les empreses sinó que també hi ha altres agents a tenir en compte:

- Demanem a les administracions públiques que experimentin amb aquests nous models de col·laboració amb les ONL que, al marge de les polítiques públiques de suport, poden contribuir d'altres maneres a partir de la implicació dels mateixos treballadors públics.

- Demanem als consultors d'empreses que evitin caure en la solució fàcil de proposar únicament grans ONL que cobreixin tot el territori amb una sola negociació, i optin per seleccionar les entitats, grans o petites, que puguin satisfer millor les característiques del programa i conjuminar millor els interessos de totes les parts. Sovint, caldrà també un esforç per a saber mostrar a l'empresa el major valor que pot aportar comptar amb entitats més estretament vinculades al territori.

- Demanem als voluntaris d'empresa que sàpiguen sentir-se voluntaris plens de l'entitat social on participen més enllà del programa o servei concret que desenvolupin, tot compartint l'experiència amb els altres voluntaris, complint amb la Carta del Voluntariat de Catalunya (o la que correspongui a cada país), i aportant la seva vivència a dins de l'empresa, ja sigui per a motivar altra gent, per a enriquir els valors socials de l'empresa, per a ser font de testimoniatge.

7.3.3 Aprofundint en el sentit del VdE:

Les empreses, així com tots els altres actors, han de fer un esforç per entendre els fonaments del voluntariat, els seus valors, la seva estructuració, i les característiques que pren en cada territori. També les entitats han de fer un esforç per a comprendre les motivacions empresarials, les característiques dels perfils del nou voluntariat, les necessitats de gestió que pugui requerir.

Hem d'assumir que estem gestionant relacions complexes i on es poden creuar objectius, necessitats, inquietuds diverses. Per a una empresa poden donar-se simultàniament una voluntat de fer un servei a la societat amb la voluntat de traslladar valors socials a l'empresa. Per a un voluntari poden donar-se simultàniament un valor solidari, una inquietud vocacional, o fins i tot una sana curiositat d'emprendre un compromís desconegut fins al moment.

O també pot existir una necessitat d'ampliar el marc de socialització, d'integració al país, o de practicar la llengua catalana per part de treballadors de l'empresa que vinguin d'altres països. Tal com diríem per a voluntaris tradicionals, sovint l'important és verbalitzar tots els objectius o sensibilitats que pugui haver-hi o puguin sobrevenir, ja que així l'organització social podrà valorar com tenir-los en compte i satisfer-los si està en les seves possibilitats.

7.3.4 Però són voluntaris?

El VdE significa que el voluntariat prové de l'empresa, que és qui ha promogut la implicació dels treballadors. Però el voluntariat, per concepte i per model, no es fa a l'empresa. Això vol dir que jurídicament, els voluntaris formen part de l'entitat social, on estan adscrits, al marge que la seva implicació formi part d'un acord amb una empresa.

Això no treu que l'empresa pugui tenir un programa –no sempre és així- i que remarqui la idea de voluntaris de l'empresa. Cap problema perquè són voluntaris i són de l'empresa, però jurídicament el voluntariat el fan a l'entitat social on col·laboren.

En sentit estricte, doncs, si es tractés d'una acció que es desenvolupés com a programa d'empresa i sense una adscripció a cap entitat social, no es podria parlar de voluntariat. Si fan una replantada en cap de setmana, es tractaria d'una activitat cívica promoguda per l'empresa, però no en podríem dir voluntariat, de la mateixa manera que si ho fa un grup d'amics tampoc ho seria. Una acció organitzada i amb finalitats cíviques, no és voluntariat si no hi ha una entitat al darrera, com tampoc ho són les accions de bon veïnatge.

I això no es pot considerar ni bo ni dolent. És normal que hi hagi accions de civisme i de bon veïnatge, i és bo que n'hi hagi moltes, i no cal que siguin ni pretenguin ser voluntariat.

En tot cas, una cosa és el que correspon aclarir en sentit estricte i jurídic, i l'altra el fet que l'empresa pugui parlar de voluntaris en un sentit més lax de la llengua, ja que es tractaria d'una acció que els treballadors fan voluntàriament. Però una cosa són els usos col·loquials de la llengua i l'altre el sentit estricte. Val la pena ser-ne conscients. Si col·laboren amb una entitat fan voluntariat. Si no es dóna aquesta col·laboració, fan una acció voluntària de servei a la comunitat.

7.3.5 Recursos

A l'any 2003, l'Institut Català del Voluntariat va organitzar una trobada amb empreses per a parlar de Vd'E. Tot i que ja n'hi havia experiències, resultava en general tan desconegut que es va decidir de publicar un manual per a ajudar a divulgar-lo.

Posteriorment, al 2008, la Fundació la Caixa va publicar un llibre molt aprofundit sobre VdE, que va tenir un gran impacte en la difusió del concepte ja que va ser enviat a moltíssimes empreses.

La iniciativa Voluntare té per missió fomentar els programes de voluntariat corporatiu mitjançant el diàleg, el desenvolupament de noves dinàmiques d'actuació i la creació de formats nous entre els grups d'interès a través d'una xarxa internacional, transparent i ètica amb l'objectiu de desenvolupar innovació social. www.voluntare.org

7.3.6 Com en diem?

Quina expressió hem de fer servir: Voluntariat d'Empresa (VdE) o Voluntariat corporatiu (VC)? L'origen el tenim en l'anglès corporate volunteering, a partir del qual se n'ha fet una traducció literal que remet únicament a les grans empreses i sembla que aquesta no sigui una pràctica apta per a les pimes. Ens cal fer la mateixa reflexió que uns anys enrere va portar al consens per a substituir Responsabilitat Social Corporativa (RSC) per Responsabilitat Social de les Empreses (RSE), almenys en els usos públics destinats al foment, al marge que cada empresa usi el que més li plagui.

7.4 El repte del voluntariat virtual

S'anomena voluntariat virtual o cibervoluntariat (o també online, en anglès) aquell format de voluntariat que es duu a terme a través d'internet. Així, a diferència del format tradicional, aquest voluntariat no presenta contacte presencial entre les persones.

Tot i així, a pesar que pugui semblar més fred o distant, cal valorar que és una manera més de prestar una col·laboració en la qual el factor presencial no és determinant, pot facilitar la implicació per part de persones que d'altra manera no podrien, i sempre és possible fer trobades periòdiques que permetin la coneixença grupal.

Aquesta forma de voluntariat es troba encara en un estadi molt inicial, però la generalització en l'ús d'internet i les millores en la capacitat de banda fan preveure que adquireixi una presència més gran. Cal recordar com anys enrere el correu postal va ser la forma de desenvolupar el voluntariat en organitzacions com Auxilia, o el telèfon ho va ser per al Telèfon de l'Esperança.

El voluntariat virtual obre les portes a persones amb dificultats d'accessibilitat (per geografia o per problemes físics) o bé que no es poden comprometre en horaris tancats. Aquest format no exclou el tradicional sinó que el complementa, tant en el sentit d'incorporar més persones o de combinar els dos formats per a una mateixa persona voluntària.

Cal tenir present que el voluntariat virtual pot facilitar la conciliació de la vida laboral, social i personal i disminuir costos econòmics i ambientals dels trasllats. En aquelles tasques on sigui factible, val la pena pensar-hi!

Moltes persones ja han escollit la col·laboració per mitjà d'internet per fer accions a favor de la societat. Per exemple, milions de persones aporten el seu temps, experiència i coneixements a Internet per desenvolupar programari, compartir coneixement, crear enciclopèdies i serveis i fer ciber-activisme. Quan aquestes accions estan organitzades des d'una entitat, es pot començar a parlar de voluntariat virtual.

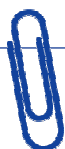
Per a les entitats, aquest format ens permet augmentar la base social i relacionar-nos amb un nombre molt gran de persones que se senten part d'un projecte. A més, pot esdevenir un lligam amb les persones que deixen el voluntariat presencial.

Finalment, el voluntariat virtual és un recurs...

- Àgil: permet resultats en temps real sense haver d'esperar la trobada presencial.
- Útil: moltes coses han de ser presencials però altres poden tenir una utilitat similar o superior en el món virtual.
- Senzill d'implementar: es pot fer a la mesura de les necessitats de cada entitat.

Alguns exemples d'accions que s'hi poden fer:

- Mitjançant el correu electrònic es pot ajudar les persones que fan un curs atenent dubtes.
- Mantenir contacte amb persones que es troben soles, no poden sortir de casa o estan ingressades a l'hospital.
- Supervisar o moderar xats o fòrums.
- Prestar coneixements tècnics en benefici de l'entitat.
- Cercar documentació relativa a projectes.
- Assumir tasques de suport en matèries com la comptabilitat, impostos, desenvolupament estratègic i projectes, gestió de bases de dades, etc.
- Fer traduccions de documents.
- Col·laborar en la creació, dinamització i manteniment de les pàgines web de l'entitat.

Dossiers del Tercer Sector

Podeu trobar més dossiers a:
www.tercersector.cat

Autor: Josep Maria Canyelles, Expert en Responsabilitat Social de les Empreses i Organitzacions i promotor de Collaboratio.

Fonts:

- 'Bones pràctiques en actuacions cíviqves, comunitàries i de voluntariat'. Generalitat de Catalunya
- Llei 25/1991. Parlament de Catalunya
- 'Voluntariat en família: la família un nou perfil de voluntariat'. Fund. Pere Tarrés. Ed. Benestar Social i Família. 2003
- www.collaboratio.net
- www.wikipèdia.org
- www.boe.es